

Стаття надійшла до редакції 22.06.2021 р.

Перевірено на плагіат 25.06.2021 р.

унікальність – 97.22%

<https://doi.org/10.17721/StudLing2021.19.11-23>

УДК 821(3-4)-1:811.124'367.623'221.7

СЛОВОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТАКТИЛЬНИХ ПРИКМЕТНИКІВ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ОВІДІЯ

Соломія Андріївна Антонюк-Кириченко, antonyuk.solomiya@gmail.com

канд. філол. наук, старший викладач

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

У статті проаналізовано дериваційний потенціал тактильних прикметників на матеріалі творів римського поета Овідія. З'ясовано, що найчастіше в аналізованих поетичних творах зустрічаються ад'єктиви із непохідною основою. Виявлено, що відприкметникові деривати характеризуються чотиризонною словотвірною парадигмою із такими семантичними позиціями, як: в адвербіальній – адвербіалізація ознаки; у вербальній – наділення ознакою та набування ознаки; в субстантивній зоні – абстрагована ознака та рідко носій ознаки; та в ад'єктивній – вияв і заперечення ознаки. Помічено, що найбільшою кількістю дериватів відзначаються групи деад'єктивів у прислівниковій та ад'єктивній зонах, які характеризуються трьома словотвірними типами утворення похідних. З них найчастотнішими є деривати адвербіальної зони *molliter* та *leviter*, а також ад'єктивної групи *idus*, *acerbus* і *firmitus*. Зауважено, що відприкметникові похідні адвербіальної зони в текстах Овідія в основному тяжіють до дієслова та займають переддієслівну позицію. Найменшу ж групу утворюють деад'єктиви субстантивної зони. Найвищою частотою уживання в аналізованій поезії виявилися деад'єктиви вербальної зони *mollis* і *duro*. Контекстуально більшість досліджуваних деад'єктивів реалізують похідне або метафоричне значення.

Ключові слова: деривація, дериваційний потенціал, словотвірний тип, словотвірна парадигма, словотвірна зона.

THE WORD-FORMING POTENTIAL OF THE TOUCH-RELATED ADJECTIVES IN THE POETICAL WORKS OF OVID

Solomiya A. Antonyuk-Kyrychenko, antonyuk.solomiya@gmail.com

PhD., lecturer

Danylo Halytsky Lviv National Medical University

The article deals with the analysis of the derivative potential of the adjectives denoting the touch in poetical works of the Roman poet Ovid. It was revealed that the

© Антонюк-Кириченко С. А. [Антонюк-Кириченко С. А.], antonyuk.solomiya@gmail.com
Словотвірний потенціал тактильних прикметників у поетичних творах Овідія [Деривационный потенциал тактильных прилагательных в поэтических текстах Овидия] (Українською / На укр. яз.)

most common in the analyzed poetic works are adjectives with a non-motivated basis. The deadjectival derivatives are characterized by a four-zone paradigm with such semantic positions as: in the adverbial zone – adverbialization of the characteristic; in verbal – endowment with a characteristic and acquisition of a characteristic; in the substantive zone – abstract characteristic and rarely the carrier of the characteristic; and in the adjectival – the disclosure and denial of the characteristic. It is noticed that the groups of deadjectives in the adverbial and adjectival zones are marked by the largest number of derivatives, which are characterized by three word-forming types of derivation. The most common are the derivatives of the adverbial zone *molliter* and *leviter*, as well as the derivatives of the adjectival group *idus*, *acerbus* and *firmus*. It is identified that the deadjectival derivatives of the adverbial zone in Ovid's texts mainly gravitate to the verb and take a pre-verbal position. The smallest group is formed by the deadjectives of the substantive zone. The adjectives of the verbal zone *mollis* and *duro* possess the highest frequency of use. In the analyzed context, most of the studied adjectives acquire a derivative or figurative meaning.

Key words: derivation, derivative potential, word-forming type, word-forming paradigm, word-forming zone.

ДЕРИВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ТАКТИЛЬНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В ПОЕТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ ОВИДИЯ

Соломия Андреевна Антонюк-Кириченко, antonyuk.solomiya@gmail.com

канд. филол. наук, старший преподаватель

Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого

В статье рассмотрен деривационный потенциал тактильных прилагательных в текстах римского поэта Овидия. Установлено, что чаще всего в анализируемых поэтических произведениях встречаются адъективы с неизменной основой. Деадъективы характеризуются четырехзонной словообразовательной парадигмой с такими семантическими позициями, как: в адвербиальной – адвербиализация признака; в вербальной – наделение признаком и приобретение признака; в субстантивной зоне – абстрагированный признак и редко носитель признака; в адъективной – проявление и отрицание признака. Замечено, что наибольшим количеством дериватов отмечаются группы деадъективов в зоне наречий и прилагательных, которые характеризуются тремя типами образования производных. Из них наиболее частотными оказались дериваты адвербиальной зоны *molliter* и *leviter*, а также адъективной группы *idus*, *acerbus* и *firmus*. Деадъективы адвербиальной зоны в текстах Овидия в основном тяготеют к глаголу и занимают предглагольную позицию. Наименьшую же по количеству группу образуют деадъективы субстантивной зоны. Деадъективы вербальной

зоны *mollis* и *duro* характеризуются самой высокой частотой употребления в анализируемой поэзии. Большинство исследуемых деадъективов контекстуально реализуют производное или метафорическое значения.

Ключевые слова: деривация, деривационный потенциал, словообразовательный тип, словообразовательная парадигма, словообразовательная зона.

Вступ. Відомо, що римська держава перебувала у найбільш квітучому періоді свого існування саме за часів правління імператора Октавіана Августа. Тогочасні зміни у житті суспільства, які, безсумнівно, були особливо сприятливими для написання щонайкращих поетичних творів римськими письменниками, відбивалися на лексиці цих поетів. Відповідно, словниковий склад класичної латини, зокрема творів Овідія, збагачувався шляхом творення нових слів різними словотвірними засобами, що є вагомим доказом тісного зв'язку деривації із лексичною системою латинської мови.

Дериваційний потенціал латинських тактильних прикметників поетичної спадщини Овідія ще не був предметом окремого аналізу. Це й зумовило актуальність проведення дослідження словотвірних можливостей прикметників дотику у латинській мові у період її найбільшого розквіту. Мета аналізу – з'ясувати роль тактильних прикметників у латинському словотворі, обумовила постановку таких завдань як: 1) проаналізувати чи властивим було для латинських тактильних прикметників поетичних творів Овідія породження похідних; 2) з'ясувати, які ж деад'єктиви були найбільш продуктивними у поезії автора; 3) виявити рівень реалізації дериваційного потенціалу тактильними прикметниками у досліджуваних текстах.

Виклад результатів дослідження. Взнявши за зразок поділ основ якісних прикметників проф. В. О. Горпинича [Горпинич 1999, с. 148], стверджуємо, що серед тактильних прикметників поетичної спадщини Овідія, які активно брали участь у породженні дериватів, найчастіше зустрічаються ад'єктиви першого типу, зокрема із непохідною, або немотивованою основою (16): *acer* (гострий), *asper* (шорсткий), *durus* (твердий), *firmus* (міцний), *gravis* (важкий), *hebes* (тупий), *hirtus* (жорсткий), *lenis* (ніжний), *lentus* (гнучкий), *levis* (гладкий), *levis* (легкий), *rudis* (шорсткий), *siccus* (сухий), *solidus* (твердий), *mitis* і *mollis* (м'який), та рідше з похідною: *acutus* (гострий), *fragilis* (крихкий), *gelidus* (холодний), *rigidus* (твердий), *tenax* (міцний), *ividus* (вологий) та ін.

Тактильні прикметники у поетичній спадщині Овідія характеризуються чотиризонною дериваційною парадигмою. Наприклад, дериватами тактильного ад'єктива *acer* (гострий) є прислівник *acriter* (гостро); іменник *acus, us f.* (голка); дієслово *acuō, ere* (гострити) та прикметник *acerbus* (терпкий).

Найчисельнішою групою відприкметникових дериватів у поетичних текстах Овідія є група деад'єктивів у прислівниковій зоні (16). Нічого дивного, адже творення відприкметникових дериватів прислівникової зони було характерним чи регулярним явищем для словотвору латинської мови [Lindsay 2010, p. 135]. За словами проф. І. Р. Вихованця, саме прикметнику характерна найбільше лексична співвідносність із похідним від нього прислівником і морфологізована адвербіалізація [Вихованець 2004, с. 201].

Серед деад'єктивів аналізованої зони найбільшу частоту вживання у творах Овідія мають деривати *molliter* (11) і *leviter* (9).

Утворення відприкметникових дериватів адвербіальної зони у поезії Овідія характеризується придієслівною формально-синтаксичною позицією ад'єктива. Це відповідає буквальному розумінню латинського слова *adverbium* (той який призначений для приєднання до дієслова [Александров 1968, с. 109]).

Виявлено, що аналізовані деад'єктиви адвербіальної зони поезії Овідія, із різною афіксацією, мають такі три словотвірні типи як:

1) основа прикметника третьої відміни + суфікс *-ter* (7 лексем): *mollis* (м'який) > *molliter* (11), *levis* (легкий) > *leviter* (9), *lenis* (ніжний) > *leniter* (2), *acer* (гострий) > *acriter* (1), *gravis* (важкий) > *graviter* (1), *tenax* (міцний) > *tenaciter*. Овідій про кару, яка випала на долю поета, пише: *At grauiter cecidi. Quid enim mirabile, si ... // a Ioue percussus non leue uulnus habet?* [Ovid. *Ex Pont. I. 7. 49–50*] – Я ж важко впав. Що ж дивного, якщо удар від Юпітера має (наносить) не легку рану?

Походження надзвичайно продуктивного у латинській мові суфіксального утворення *-(i)ter* є досі доволі сумнівним. Науковці припускають, що цей суфікс – апокопований варіант суфікса *-tero* [Чернюк 2008, с. 173].

2) основа прикметника + суфікс *-e* (5 лексем): *lentus* (гнучкий) > *lente* (8), *gravis* (важкий) > *grave* (3), *mitis* (м'який) > *mite* (1), *rigidus* (твердий) > *rigide* (1). Аналізоване закінчення *-e* у латинській мові мали прислівники утворені на основі аблатива (інструменталіса) [Чернюк 2008, с. 173]. Так,

Овідій, вкотре наголосивши на своїй невинності, у поемі “Скорботні елегії” запевняє читача у наступному: *Esquid ab hac omnes rigide summoimus Arte, // quas stola contingi uittaque sumpta uetat?* [Ovid. Trist. II.1.251] – Чи тих я строго не відсував від мистецтва, яких стола і стрічка не дозволяє торкатися?

3) адвербіальні лексеми середнього роду в аккузативі однини

Овідій крім прислівників зі звичним суфіксом *-(i)ter*, вживає прислівникові дублети в основі яких лежать прикметники третьої відміни вжиті на середній рід у знахідному відмінку. Наприклад: *gravis > 1) graviter* або *> 2) grave*; *lenis > 1) leniter* або *> 2) lene*. У “Метаморфозах” Овідій пише: *utve sub adventu spirantis lene favoni... remollescit... unda*; [Ovid. IX. 661] – наче хвиля, яка м’якне від подуву вітру, ... що ніжно дме.

У творі Овідія “Послання з Понту” вдалося окремо зафіксувати вживання відприкметникового прислівника (*mitis >*) *mitē* у вищому ступені порівняння. Так, Овідій в одному із листів, порівнюючи себе із плавцем, каже: *Mitius ille perit, subita qui mergitur unda, // quam sua qui tumidis brachia iactat aquis*. [Ovid. Ex Pon. III.7.27–28] – Легше вмирає той, який охоплений раптовою хвилею, ніж той, який направляє руки проти вод.

Таке уживання прислівників із суфіксом *-e* у текстах Овідія, мотивованих прикметниками з основою на *-i*, очевидно, було зумовлене вимогами або потребами віршованого розміру, оскільки їх склади кількісно поступалися відприкметниковим утворенням на *-iter*.

Щодо позиції латинських атрибутивних прислівників у поетичних творах класичного періоду, то вони в текстах Овідія в основному тяжіють до дієслова та займають, як показало дослідження, переддієслівну позицію. Рідше вживання прислівників-дериватів після дієслова ми пояснюємо потребами авторів та безмежними можливостями поетичних творів.

Аналіз дериваційного потенціалу дотикових ад’єктивів показав, що надання атрибутові певної семантики зумовлене в основному дієсловом з яким він сполучається. Наприклад, деад’єктив *leviter* (із частотою вживання 9 разів) найчастіше реалізує значення “легко, злегка” у синтагмі з дієсловами, що виражають почуття, або ж із *verba dicendi* (при дієсловах мови). У “Любовних елегіях” про Купідона читаємо наступне: *risit, ... Cupido et leviter 'fies tu quoque fortis' ait*. [Ovid. Amor. I. 6.11–12] – Купідон посміхнувся і легко (невимушено) сказав: “і ти будеш хоробрим”.

Такого ж значення прислівник *leviter* набуває будучи у препозиції до ряду інших дієслів, зокрема: *desino* (перестати), *cado* (падати) чи *vello*

(обшупувати, торкатися) і при сполуці з іменними віддієслівними утвореннями, зокрема дієприкметником. У “Мистецтві кохання” Овідій дає такі настанови юнакові: *Inserere te turbae, leviterque admotus eunti // Velle latus digitis, et pede tange pedem.* [Ovid. *Ars amat.* I. 605–606] – Ти пролізь у натовп, і просунутий *легко торкайся* боку пальцями, і ногою доторкайся до ноги (дівчини).

Однак, сполучаючись з дієсловом *sono* (звучати), він набуває значення неповного вираження ознаки “слабо, з малою силою, тихо”. У “Любовних елегіях” Овідій повчає дівчат такими словами: *tu ruegum leviter rosce, quod ipsa voles.* [Ovid. *Amor.* I. 4.30] – *тихо* попроси юнака те, що ти сама хочеш.

Окрему групу утворюють відприкметникові похідні в ад’єктивній зоні, яка складається із 15 елементів: *acer* (гострий) > *acerbus* (не-приємний/пронизливий), *acutus* > *praeacutus* (дуже гострий), *gravis* (важкий) > *gravidus* (важкий/вагітний), *frigidus* > *praefrigidus* (дуже холодний), *hirtus* > *hirsutus* (кошлатий, волохатий), *mitis* (м’який) – *immitis* (не м’який, не стиглий/ворожий), *durus* (твердий) > *praedurus* (дуже твердий), *gravis* (важкий) > *prae-gravis* (дуже важкий), *gravis* > *gravidus* (важкий/вагітний), *gelidus* (холодний) > *egelidus* (теплий), *fragilis* (крихкий) > *infragilis* (некрихкий), *solidus* (твердий) > *insolidus* (нетвердий), *ividus* (мокрый) > *idus* (мокрый). Найбільшою частотою вживання виділяються прикметники *idus* (20 випадків), *acerbus* (16) та *infirmus* (16). З’ясовано, що аналізованим деад’єктивам характерні 3 типи утворення похідних: суфіксальний, префіксальний, а також тип утворення прикметника внаслідок синкопи коротких голосних у середині твірного

Хоч суфіксальний тип виявився найбільш продуктивним для утворення деад’єктивів в інших трьох частиномовних зонах, однак цього не можна сказати щодо деривації похідних в ад’єктивній зоні. Проте, на основі проведеного дослідження стверджуємо, що саме суфіксальний тип словоскладання ліг в основу утворення найбільш частовживаних у текстах Овідія похідних прикметників: *acer* > *acerbus*, *gravis* > *gravidus*.

Префікс виявився найпоширенішим матеріальним засобом для словотвору латинських деад’єктивів прикметникової зони. На відміну від суфіксів, цей афікс приєднується не до твірної основи мотивуючого, а до готового граматично оформленого латинського ад’єктива. Відповідно, типи утворення похідних прикметників вдалося поділити наступним чином:

1) шляхом додавання префікса –*prae* до тактильного прикметника: *acutus* (гострий) > *pareacutus* (дуже гострий), *durus* (твердий) > *praedurus* (дуже твердий), *gravis* (важкий) > *praegravis* (дуже важкий). Наприклад: ...*viderunt praeacutae cuspidis hastas*; [Ovid. Met. VII. 131] – ... бачать списи із *прегострим* вістрям;

Зауважмо, що виділені деривати в аналізованих текстах мають таку семантичну позицію як “сильний вияв ознаки”. Таке значення градації ознаки у латинській мові, як засвідчило проведене дослідження, дериваційно реалізували у творах Овідія ті дотикові прикметники, які відзначаються високою частотністю у поетичній мові класичного періоду, що засвідчує їх більшу питому вагу у практичній діяльності тогочасних римлян, ніж інших.

2) вживаючи префікс –*e* у препозиції до тактильного прикметника: *gelidus* > *egelidus*. Наприклад: ...*Zephyros Eurosque timebo et gelidum Borean egelidumque Notum!* [Ovid. Amor. XI. 9-10] – ...я боятимуся Зефірів і Еврів і *холодного* Борея, і *не холодного (теплого)* Нота!

Аналізований префікс науковці найчастіше виводять із підсилювального *ex*, де –*x* у більшості випадків зазнавала випадіння зберігаючись лише у позиції перед початковими голосними та деякими приголосними основного слова. Зустрічаємо й інші пояснення виникнення префікса –*e*. Так, деякі вчені трактують його як наслідок відпадиння початкового –*s* від інтенсифікатора –*se*, який в свою чергу, можливо, виник з дорійської форми ζα (δία) [Leake 1822, p. 391].

3) шляхом додавання заперечного префікса –*in* до тактильного прикметника: *fragilis* (крихкий) > *infragilis*, *mitis* (м'який) > *immitis*, *solidus* (твердий) > *insolidus*. Так, у “Метаморфозах” Овідія про траву, яка проростає на весні читаємо: *Tunc herba ...insolida est et spe delectat agrestes*; [Ovid. Met. 15.203–204] – Тоді молоденька трава є *незміцнілою* (м'якою) ... і надією розвеселяє селян;

Наведемо також контекст із поем Овідія у якому Брісеїда, одна із героїнь, до сина морської німфи Фетіди Ахілла промовляла: *Sis licet inmitis matrisque ferocior undis*; [Ovid. Her. III.133] – Ти можеш бути *суровіший* і лютіший від хвиль матері.

На тій основі, що у текстах Овідія високою частотою вживання характеризується лексема *udus* – мокрий (20 випадків вживання), яка утворилася внаслідок синкопи коротких голосних у середині твірного *uvidus* – мокрий, нам вдалося виділити третій тип словотвору відприкметникових

дериватів: *Sic madidos siccatur digitis Venus udae capillos*. [Ovid. Trist. II. 527] – Так мокра Венера пальцями викручує мокре волосся.

Спираючись на умови виникнення синкопи у латинській мові, детально описані у праці проф. Б. В. Чернюха [Чернюх 2008, с. 75–77], ми дотримуємося тієї думки, що дериват *udus* виник оскільки у трискладовій твірній тактильній лексемі *uvidus* голосний звук *-i* знаходився у позиції після *-v*.

Щодо семантики аналізованих деад'єктивів, то у текстах Овідія похідні прикметникової зони, як показує аналіз творів, в основному реалізують одне зі значень твірною (пряме та переносне).

Однак, вдалося зафіксувати також випадки коли деад'єктиви набувають нової, не закріпленої за твірною семантики. Так, для змалювання смакових якостей їжі та напоїв Овідій вживає дериват *acerbus* із не закріпленою за твірною прикметником *acer* семою “кислий, терпкий”: *Quid ... romaque crudeli vellis acerba manu?* [Ovid. Amor. II. 14.24] – Для чого ...ти жорстокою рукою общипуєш кислі плоди?

Аналіз словотвірною потенціалу тактильних прикметників текстів Овідія засвідчив, що серед дериватів вербальної зони найбільшою частотою вживання характеризуються деад'єктиви: *mollis* – робити м'яким (29), *durus* – робити твердим (24), *levis* (полегшувати) (24). Склад основи деад'єктивів вербальної зони текстів Овідія можна умовно передати за такою формулою: *основа тактильного прикметника + закінчення основи інфекта на голосний звук: acer > acere (гострити), durus > durare (робити твердим/ міцним), gravis > gravare (обтяжувати), hebes > hebere (притупляти), lenis > lenire (пом'якшувати), lentescere > lentescere (ставати лунким), levis > levare (полегшувати), mitis > mitigare (пом'якшувати), mollis > mollire (робити м'яким), siccus > siccare (сушити/ доїти)*. Овідій, поетично описуючи час зустрічі закоханих Тібби й Пріама, пише: *Postera nocturnos Aurora removerat ignes, // solque pruinosas radiis siccaverat herbas*; [Ovid. Metam. IV. 81–82] – Зоря нового дня прогнала нічні вогні (зорі) і сонце промінням висушило вкриті інеєм трави.

Звернімо увагу на зауваження французького професора латиніста А. Ерну про те, що серед дієслів з основою на голосний *-a*, найчисленнішу групу утворюють похідні дієслова. Ми повністю погоджуємося із цим твердженням, оскільки більшості відприкметниковим дериватам виділенім у вербальній зоні, характерне саме таке закінчення основи: *gravis > gravare*;

levis > *levare*; *durus* > *durare*; *mitis* > *mitigare*; *siccus* > *siccare* [Эрну 1950, с. 172–173].

Однак, ми не можемо цілковито погодитися із думкою цього ж вченого, суть якої полягає у тому, що найбільш давні похідні від основ на –і закінчуються на –о, а не на –іо, оскільки цей тип, як зазначає науковець, відноситься до пізньої епохи, відповідно дієслово *levio* (< *levis*) замість *levo* з'являється лише у пізній латині [Эрну 1950, с. 173]. Хоч ми з впевненістю констатуємо, що у поезії класичного періоду не засвідчена форма *levio*, проте ми також, натомість, стверджуємо, що у поетичних текстах класичного періоду деад'єктиви *mollio* (29 прикладів) та *lenio* (10) характеризуються високою частотою вживання. В Овідія героїня Брісеїда, зізнаючись, каже: *Victorem captiva sequar, non nupta maritum; // est mihi, quae lanas molliat, apta manus.* [Ovid. Heroid. III. 70] – Я б слідувала за переможцем як полонена, не як дружина за чоловіком; у мене є досвічена рука, яка *розм'якшує* вовну.

Важливо також підкреслити, що відприкметниковий дериват *lenio* зустрічається ще у “Хвалькуватуому солдаті” римського комедіографа представника архаїчної латини Плавта [Plautus, р. 583], що ще раз підсилює нашу думку.

Найменшу групу утворюють деад'єктиви субстантивної зони. Найбільшою частотою вживання характеризуються субстантиви: *acies* – гострий кінець (17 разів), *gravitas* – важкість (9) та *acus* – голка (8). Проведена розвідка показала, що більшість тактильних відприкметникових субстантивів виражають “абстраговану ознаку” тоді як менша їх кількість вказує на “носія ознаки”. Отримані нами результати – це ще раз підтвердження того, що однією із характерних особливостей класичної латини є значне збагачення словникового складу мови перш за все абстрактними назвами [Чернюх 2008, с. 39].

Відприкметникові субстантиви об'єднані спільністю словотвірного значення “абстрагована ознака” та словотвірної будови вдалося поділити на такі 4 словотвірні типи:

1) Словотвірний тип іменників-дериватів II відміни, утворених шляхом субстантивації тактильних прикметників, взятих на середній рід множини. Наприклад, Овідій вживає субстантив (*durus* >) *dura* n. (труднощі) у зізнанні дівчини Бібліди, адресованому братові: *...infelix, et plus, quam ferre puellam posse putes, ego dura tuli.* [Ovid. Metam. IX. 544–545] – ...я нещасна перенесла більше *труднощів*, ніж ти думаєш могла б знести дівчина.

2) Словотвірний тип іменникових дериватів III відміни, утворених шляхом приєднання до основи дотикового ад'єктива суфікса *-itas*: *gravis* (важкий) > *gravitas* (важкість) (9), *asper* (шорсткий) > *asperitas* (грубість) (7), *levis* (легкий) > *levitas* (легкість) (3). Так, Овідій у “Метаморфозах” вживає відприкметниковий субстантив *levitas* для називання легкої ваги повітря: ... *proximus est aer illi levitate locoque*; [Ovid. Metam. I. 28] – ... близьким до нього за легкістю та місцем є повітря.

Хоч члени цієї групи утворення є зовсім не численними (лише 3 одиниці), проте вони характеризуються високим рівнем вживання (19 разів).

Словотвірний тип іменникових дериватів II відміни, утворених шляхом додавання до основи дотикового прикметника суфікса *-itia*: *mollis* (м'який) > *mollitia* (ніжність) (1), *durus* (твердий) > *duritia* (твердість) (10). У “Героїнях” Овідія читаємо: *duritia ferrum ut superes adamantaque teque...* [Ovid. Heroid. 2.137] – хоч ти й перевищуєш твердістю залізо і сталь...

3) Словотвірний тип іменникових дериватів V відміни, утворених шляхом додавання до основи дотикового прикметника суфікса *-ities*: *mollis* (м'який) > *mollities* (розніженість). Овідій коханій, яка надала перевагу іншому, пише: *Neu, ubi mollities pectoris illa tui?* [Ovid. Amor. III. 8, 18] – Ох, де ж та м'якість твого серця?

4) Словотвірний тип іменникових дериватів утворений шляхом додавання до основи дотикового ад'єктива суфікса *mentum*: *rudis* + *mentum* > *rudimentum* (початок, перша спроба), характерного лише для епохи римської імперії [23, 560]. Наприклад: *Turpe rudimentum, patriae praeronere raptam.* [Ovid. Her. V. 99] – Ганебним початком є надати перевагу здобичі ніж батьківщині.

Наведемо приклад виняткового, на нашу думку, вживання Овідієм субстантивованого прикметника *mitis* (м'який) у вищому ступені порівняння на середній рід однини, із абстрактною семантикою “щось м'якше”: *Neue hominum referam flexas ad mitius iras // Iunonis gener est qui prius hostis erat.* [Ovid. Trist. III. 5. 41–42] – І не лише з людей я порівнюю тих, які перевели [свій] гнів на щось м'якше, зять Юнони є той, який раніше був ворогом.

Вдалося також виділи три словотвірні типи похідних іменників, об'єднаних спільністю словотвірного значення “носій ознаки” та словотвірної будови:

1) Словотвірний тип іменникових дериватів II відміни, утворених шляхом субстантивації тактильних прикметників, які вживаються як в однині,

так і в множині: *solidus* (твердий) > *solidum* n (щось тверде), *lubricus* (слизький) > *lubricum* (щось слизьке), *gelidus* > *gelida* (холодна вода), *mollis* > *mollia* (щось м'яке), *frigidus* > *frigida* (щось м'яке). Наприклад: ...*nulli sua forma manebat, // obstabatque aliis aliud, quia corpore in uno // frigida pugnabant calidis, umentia siccis, // mollia cum duris, sine pondere, habentia pondus.* [Ovid. *Metam.*, 17–20] – Ніщо не мало своєї форми, одні проти одних повставали, тому що в одному тілі *холод* боровся із *жаром*, *волога* із *сухим*, *м'яке* із *твердим*, те, що позбавлене ваги із тим, що мало вагу.

2) Словотвірний тип іменникових дериватів V відміни, утворених шляхом додавання до основи прикметника суфікса *-ies*: *acer* (гострий) > *acies* (вістря, бій, зір). Треба відзначити, що дериват *acies* у досліджуваних поетичних творах є лідером серед відприкметникових іменників по частоті вживання (17 разів). Наведемо цей субстантив у контексті: ... *acies* aut *Cycnum* aut *Hectora* quaerens congregitur *Cycno*; [Ovid. *Metam.* XII. 75] – ... *зір* крізь натовп, шукаючи чи Кікна, чи Гектора, зійшовся з Кікном;

Погоджуючись із припущенням німецького автора етимологічного словника Вальде [9, с. 6–7] про те, що лексема *acer, eris* n – *клен* є похідною від прикметника *acer*, переконливим у чому є, на нашу думку, гостролистий вигляд листків цього дерева, ми виділяємо окремо ще один тип утворення відприкметникових субстантивів, а саме:

3) Словотвірний тип утворений шляхом вживання форми тактильного прикметника III відміни у називному відмінку однини: *acer* (гострий) > *acer* (клен). Наведемо приклад, у якому Овідій перераховує багатий рослинний світ, який зійшовся на звуки ліри: *umbra loco venit: non Chaonis afuit arbor, // ... enodisque abies curvataque glandibus ilex // et platanus genialis acerque coloribus inpar*; [Ovid. *Metam.*, 90–95] – *тінь* прийшла в [це] місце, було тут і додонське дерево, і ... гладкий тис, і похилений дуб від жолудів, і родючий платан, і різнокольоровий *клен*;

Розгляд матеріальних засобів вираження словотворчого значення у процесі творення відприкметникових субстантивів засвідчив, що у латинській поетичній мові Овідія використовуються в основному такі два способи словоскладання як: морфологічний та морфологічно-синтаксичний.

Що стосується семантики відприкметникових дериватів-іменників, то на основі проведеного дослідження стверджуємо, що вони в аналізованих поетичних творах Овідія частіше реалізують переносне значення твірного ніж пряме. Наведемо такий приклад: *Omne genus scripti grauitate tragoedia uincit.*

[Ovid. Trist. II. 1.381] – Трагедія серйозністю (ваговитістю) перемагає весь рід написаного.

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу дериваційного потенціалу тактильних прикметників у поезії Овідія, приходимо до висновків, що досліджувана лексика характеризується дериватами у чотиризонній словотвірній парадигмі із такими семантичними позиціями, як: в адвербіальній – адвербіалізація ознаки; у вербальній – наділення ознакою та набування ознаки; в субстантивній зоні – абстрагована ознака та рідко носій ознаки; та в ад’єктивній – вияв та заперечення ознаки.

Потенціал до утворення дериватів, частота вживання яких у творах Овідія 298, є властивим для 23 тактильних лексем. Більшість деад’єктивів реалізують у контексті переносне або метафоричне значення. Найчисельнішою виявилася група деад’єктивів в адвербіальній зоні (16). Деад’єктиви вербальної зони *mollio* (29), *duro* (24), а також ад’єктивної *idus* (20) входять у трійку дериватів мотивованих тактильними прикметниками із найвищою поділкою на шкалі вживання.

Крім того, деривати від тактильних прикметників характеризуються афіксальним способом творення (суфіксація та префіксація) та дуже рідко утворюються шляхом основокладання (*mitigo*).

Оскільки дериваційний потенціал тактильних прикметників, що функціонують у художніх текстах доби європейської античності, ще не був предметом окремого аналізу вчених-класиків, це відкриває перспективи для його подальшого дослідження.

Література:

1. Александров, Н. М. «К вопросу о классификации частей речи в индоевропейских языках.» Вопросы теории частей речи: на материале языков различных типов (Ленинград, Наука, 1968): 107–115.
2. Вихованець, І. Р., Городенська, К. Г. Теоретична морфологія української мови : Академ. Граматика укр. Мови. (Київ, Унів. Вид-во “Пульсари”, 2004), 400.
3. Горпинич, В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: Навч. посіб. (Київ, Вища школа, 1999), 207.
4. Чернюх, Б. В. Історична граматика латинської мови. (Львів, Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2008), 292 с.
5. Эрну, А. Историческая морфология латинского языка. [пер. с французск. М. А. Бородиной] (Москва, Издательство иностранной литературы, 1950), 319.
6. Ernout, A., Meillet, A. Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire des mots. (Paris, Klincksieck, 2001), 833.
7. Lindsay, W. The Latin Language. (New York, Cambridge University Press, 2010), 619.

8. Plautus, M. T. «Miles gloriosus.» (Loeb classical library). Available from: https://www.loebclassics.com/view/plautus-braggart_soldier/2011/pb_LCL163.139.xml?result=2&rskey=VcYgTq (дата звернення 22.06.2021).
9. Walde, A. Lateinisches Etymologisches Wörterbuch. (Heidelberg, CARL WINTER'S UNIVERSITÄTSBUCHHANDLUNG, 1938–1954, B. 1. – B. 2).
10. Leake, C. «On the inseparable Negative Particle Νή.» (The classical journal, № 9, 10, 1822., Vol. 26): 390–393. Available from: https://books.google.com.ua/books?id=iGwSAAAAIAAJ&pg=PA391&lpg=PA391&dq=latin+eglidus,+edurus&source=bl&ots=yDKnczf1KA&sig=0fAP_aGCaUJgvOTuK55ah2nwwms&hl=en&ei=GRRxToqZGs7Ysgb0veTqBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&sqi=2&redir_esc=y#v=onepage&q=latin%20eglidus%2C%20edurus&f=false (дата звернення 22.06.2021).

References:

1. Aleksandrov, I. O. «K woprosu o klassifikacii chastej rechi w indojewropejskich jazukach.» [To the question of the classification of parts of speech]. Woprosy teorii chastei rechi: na materiale iazykow razlichnych tipow (Leningrad, Nauka, 1968):. 107–115 (In Russ.).
2. Wychowanets, I. R. Teoretychna morfologija ukrajins'koji mowy: Akademichna hramatyka ukrajins'koji mowy. [Theoretical morphology of the Ukrainian language: Academic grammar of the Ukrainian language]. (Kyiv, Pulsary, 2004), 400 (in Ukr.).
3. Horpynych, W. O. Suchasna uktajins'ka literaturna mowa: Morfemika. Slowotwir. Morfonologia. [Modern Ukrainian literary language: Morphemics. Word formation. Morphology]. (Kyiv, Wyszcha shkola, 1999), 207 (in Ukr.).
4. Cherniuch, B. W. Istorychna hrammatyka latyns'koji mowy. [Historic grammar of the Latin language]. (Lviv, Wydawnychyj tsentr LNU named after I. Franko, 2008), 292 (in Ukr.).
5. Ernout, A. Istoricheskaja morfologija latinskoho jazyka. [Historic morphology of the Latin language]. (Moscow, Izdatelstwo inostrannoj literatury, 1950), 319 (in Russ.).
6. Ernout, A., Meillet, A. Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire des mots. [Etymological dictionary of the Latin language. Word history] (Paris, Klincksieck, 2001), 833 (in French)
7. Lindsay, W. The Latin Language. New York (2010): Cambridge University Press, 619 pp. (in Engl.)
8. Plautus, T. M. «Miles gloriosus.» [The Swaggering Soldier]: Loeb classical library (In Latin), https://www.loebclassics.com/view/plautus-braggart_soldier/2011/pb_LCL163.139.xml?result=2&rskey=VcYgTq
9. Walde, A. Lateinisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg (1938–1954), B1, 2: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung (In Germ.)
10. Leake, C. «On the inseparable Negative Particle Νή.» *The classical journal* (8, 10) 26 (1822): 390–393. (In Engl.), http://books.google.com/books?id=iGwSAAAAIAAJ&pg=PA391&lpg=PA391&dq=latin+eglidus,+edurus&source=bl&ots=yDKnczf1KA&sig=0fAP_aGCaUJgvOTuK55ah2nwwms&hl=en&ei=GRRxToqZGs7Ysgb0veTqBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&sqi=2&ved=0CB4Q6AEwAQ#v=onepage&q=latin%20eglidus%2C%20edurus&f=false

© Антонюк-Кириченко С. А. [Антонюк-Кириченко С. А.], antonjuk.solomiya@gmail.com
 Словотвірний потенціал тактильних прикметників у поетичних творах Овідія [Деривационный потенциал тактильных прилагательных в поэтических текстах Овидия] (Українською / На укр. яз.)